

AUTOLOGIA SUPERCATEGORIILOR

ALEXANDRU SURDU

Unul (U), Totul (T_o), Infinitul (I_f), Eternitatea (E_t) și Absolutul (A_b), ca supercategorii ale Subsistenței (S), n-au fost studiate încă nici în această formațiune și nici în contextul Subsistenței. Sunt necesare deci câteva considerațiuni preliminare înainte de a trece la cercetarea lor sistematică, și anume din perspectivele disciplinar filosofice ale: ontologiei, logicii, lingvisticii, gnoseologiei și psihologiei. Aceasta, cu toate că disciplinele respective nu au decât o relevanță explicativ-analogică, mai ales în comparație cu studiile corespunzătoare categoriilor filosofice.

Supercategoriile pot fi numite *ale* Subsistenței numai în măsura în care vrem să le distingem de genurile supreme, adică de categoriile Existenței (E), Ființei (F), Realității (R) și Existenței Reale (E_R), ilustrate în Fig. 1, în care sunt menționate și ipostazele Subsistenței: Transcendența (T), Transcendentalitatea (T_t), Supersistența (S_s), Protosistența (P_s) și Episistența (E_s).

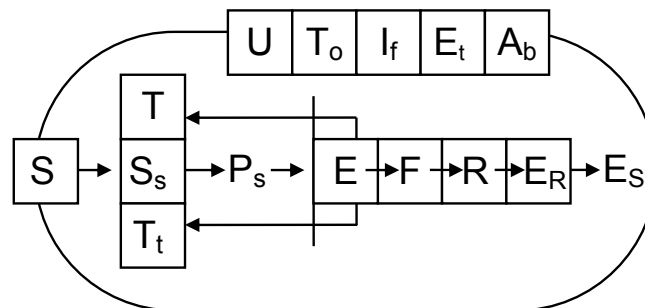

Fig. 1

Supercategoriile nu sunt însă *ale* Subsistenței, deoarece Subsistența înseamnă tocmai totalitatea acestora. Tentația reprezentării acestei situații prin suma supercategoriilor, să zicem în forma: $U + T_o + I_f + E_t + A_b = S$, nu este corectă și ar conduce la reproșuri, ca cele ale lui Hegel referitoare la schemele lui Fichte sau Schelling, care utilizau semne aritmetice între supercategorii. Aici nu este vorba însă despre vreo sumă, căci fiecare supercategorie înseamnă Subsistența, întrucât fiecare le reprezintă pe toate celelalte. Adică semnele „+” și „=” nu au relevanță supercategorială.

Semnul egalității, utilizat adesea (tot incorect) în schematizarea definițiilor prin „=D_f”, împrumutat din matematici, ar putea să sugereze chiar o definiție a Subsistenței prin suma supercategoriilor. Acestea *nu au însă definiții*, ilustrative fiind „definițiile” hegeliene nepotrivite ale Absolutului. Din această cauză nu este corectă nici exprimarea propozițională cu „este” în loc de „=”, adică transpunerea în context propozițional (în relație predicativă) a unei raportări supercategoriale. Am folosit termenul „înseamnă” în loc de „este”, cu toate că

și acesta ar putea să sugereze verbul *a semnifica*, necorespunzător nici măcar în context predicativ.

Raportările supercategoriale sunt dialectico-speculative, adică acestea sunt și nu sunt identice una cu toate celelalte în parte și cu toate împreună, și, de asemenea, cu Subsistența. Subsistența nu este însă a VI-a supercategorie, ci totalitatea lor, care este, în același timp, fiecare dintre ele și, totodată, nu este niciuna dintre acestea. Supărătoare este aici utilizarea lui „este” și „nu este”, care a produs atâtea interpretări greșite ale contextelor dialectico-speculative și a stâmit adversitatea filosofilor și a logicienilor tradiționaliști, clasici și moderni.

Se pot alcătui tot felul de scheme, mai mult sau mai puțin complexe, dar nici reprezentările schematice, care, într-un fel sau altul, sugerează spațialitate, nu sunt potrivite.

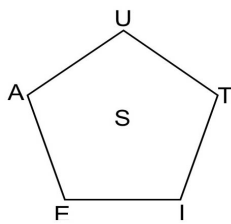

Figura 2

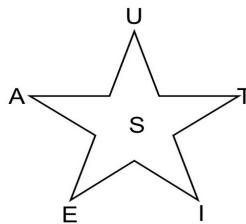

Figura 3

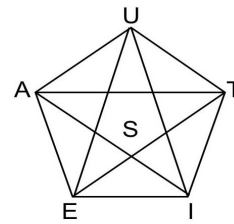

Figura 4

Fig. 2, pentagonală, lasă impresia că Subsistența (S) ar cuprinde întreaga figură, iar supercategoriile ar fi exterioare acesteia. Fig. 3, pentagonul stelat, sugerează că supercategoriile ar fi cele cinci brațe ale Subsistenței, pe care le-ar cuprinde, sau din care ar fi alcătuită aceasta, dar ele, împreunându-se în centrul figurii, ar rămâne totuși distincte. Fig. 4 marchează, prin diagonale, legăturile fiecărei supercategorii cu toate celelalte patru și cu Subsistența, care, însă, centrală fiind, pare totuși separată în propria sa figură pentagonală, ceea ce nu este cazul.

În locul schemelor sunt mai potrivite considerațiunile explicative.

1. PRESUPOZIȚII ONTOLOGICE

Supercategoriile sunt autologice, ele se spun pe sine însele și nu au ca atare vreo semnificație diferită de acestea, adică nu sunt semne pentru *altceva*. Arborele lui Porphyrius ar putea să ilustreze, în accepție semantică, deosebirea dintre genurile supreme sau categoriile filosofice și supercategoriile.

SUPERCATEGORIE		
5	Gen suprem	Existență
4	Gen	Viețuitor
3	Specie	Om
2	Singular	Socrate
1	Individual	♀

Fig. 5

Treapta 1 din Fig. 5 reprezintă individualul perceptibil senzorial, dar inexprimabil (*individuum ineffabile*). Singularul este numele propriu, utilizabil pentru exprimarea unui singur individual (de regulă uman). El poate fi însă utilizat și pentru alți individuali (obiecte, grupuri de obiecte, locuințe, orașe, țări etc.), ca nume circumstanțial (în anumite împrejurări, simplu sau cu adaosuri: zeița Atena, orașul Atena, doamna Atena) sau ca nume propriu-zis cu adaosuri determinative (Socrate filosoful atenian, fiul lui Sofronicos sculptorul și al moașei Fainareta). Specia se referă sau semnifică mai mulți individuali (individuale) care au anumite proprietăți, însușiri, particularități comune, trecute, prezente sau viitoare. Genul semnifică și mai mulți individuali, de specii diferite, iar genul suprem se referă la toți individualii din toate genurile.

În Fig. 5, Existența cuprinde tot ceea ce există, adică este (a fost sau va fi) perceptibil senzorial. Genurile supreme (*ta megista ton genon*, cum le zicea Platon) sunt numite și „categorii filosofice”, pentru a le distinge de categoriile simple (în sens aristotelic specia și genul, care se spun despre ceva, *kata tinos legetai*, dar nu despre un singur individual), dar și de conceptele sau categoriile științifice (spațiu, timp, mișcare, accelerație etc.).

Pe arborele lui Porphyrius se vede (Fig. 6) raportarea pe bază de extensiune a categoriilor filosofice față de subordonatele acestora.

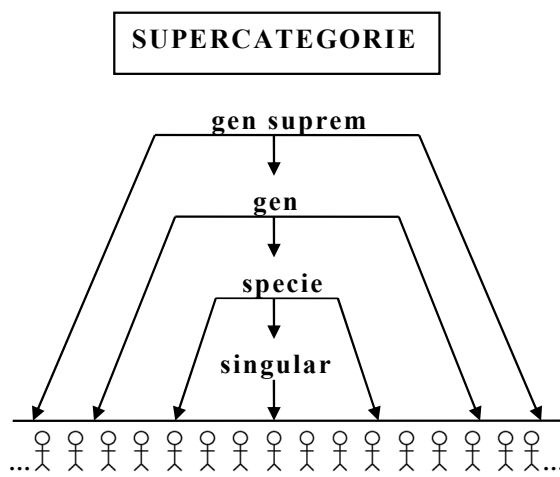

Fig. 6

Săgețile laterale reprezintă extensiunea progresivă a celor patru tipuri de expresii lingvistice, iar săgețile de sub fiecare sensul enunțării lor prejudicative: singularul (*Socrate*) se spune (*legetai*) despre un singur individual; specia (*om*) se spune despre – sau semnifică (se referă la) – mai mulți individuali, dar se spune și despre singular (despre *Socrate* se spune *om*); genul (*viețuitor*) semnifică individualii subordonați speciilor sale și se spune despre fiecare specie subordonată (*viețuitor* se spune și despre *om*, și despre *câine*, *cal* etc.). Genul suprem (*Existența*) se referă și la viețuitoare, și la plante, și la astre, și la galaxii etc., și se spune despre *viețuitor*, *plantă*, *astru*, *galaxie* etc.

Individualul (1) nu se spune despre nimic, dar despre el se spun toate tipurile de expresii, iar genul suprem (5) se spune despre toate tipurile de expresii subordonate, dar despre el nu se mai spune nimic (denumirea de „categorie filosofică” având același înțeles ca „gen suprem”). Tipurile de expresii intermediare (genul și specia), care îl interesau pe Aristotel, se spun despre altele, dar și despre ele se spun altele (*om* se spune despre *Socrate*, iar *viețuitor* se spune despre *om*).

Supercategoriile, în schimb, nu mai au nicio legătură cu arborele lui Porphyrius, adică nici nu se spun despre alte expresii lingvistice, nici despre ele nu se spune altceva. Ele nu semnifică nimic determinat, cum semnifică, de exemplu, *Existența* (referitoare la tot ceea ce există), ceea ce nu înseamnă că Totul, de exemplu, nu se referă la *Existență*, dar Totul nu se referă *numai* la *Existență*, ci și la *Ființă*, la *Realitate* și la *Existența Reală*, ca și la celelalte supercategorii (Unul, Eternitatea, Infinitul și Absolutul).

Acestea sunt motivele pentru care supercategoriile nu au semnificație ontică, nici în sens ascendent (piramidal, pe arborele lui Porphyrius), nici în sens descendent (denominativ prejudicativ). Supercategoriile nu se aseamănă cu categoriile filosofice nici prin extensiune ontică și nici prin exprimabilitate.

Denumirea de „supercategorie”, care conține prefixul „super-”, ar sugera o raportare extensivă la „categorie” în accepția filosofică (cum este *genul* față de *specie*), dar supercategoria este și *altceva* decât categoria în genere. Pentru ilustrare s-ar putea face apel și la terminologia scolastică de „predicament” în loc de „categorii”, cu toate că aceasta nu este corectă, deoarece identifică planul prejudicativ, antepredicativ, cu cel propozițional (judicativ). Categoria în genere este o expresie lingvistică, nu un predicat sau un predicabil (*praedicamentum*) în context enunțiativ. Dar, față de predicamente, există ante-predicamente și post-predicamente, ca și cele cinci predicabile. Acestea *nu sunt însă altceva* decât predicamentele, din această cauză super-categoriile nu pot fi numite super-predicamente, cum este cazul categoriilor filosofice.

Păstrarea termenului de „categorie” în denumirea de „super-categorie” a fost făcută doar prin analogie cu categoriile. Supercategoriile sunt expresii lingvistice, ca și categoriile, dar nu sunt „categorisibile”, adică exprimabile despre ceva (*legetai* față de *kata tinos legetai*). Aceasta înseamnă *lipsă de semnificație ontică*.

Analogia supercategoriilor cu categoriile sugerează însă și o modalitate specifică de raportare a lor, care amintește de relațiile dintre cele cinci genuri supreme la Platon. Căci categoriile filosofice nu se raportează numai la genurile și speciile subordonate (extensiv sau prejudicativ, în manieră aristotelico-porphyriană), ci și dialectico-speculativ. Într-adevăr, cele cinci genuri supreme platonice (*ființa, același, altul, mișcarea și repausul* sau, și mai apropiat, în varianta: *ființa, același, altul, unul și multiplul*) se găsesc în raporturi de: identificare, diferențiere, participare și amestec (*mixis*), asemănătoare cu cele dintre Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul. Cu deosebirea că *unul* lui Platon, opus cu *multiplul*, este altceva decât Unul supercategorial, cum s-a menționat deja.

Supercategoriile nu sunt însă Idei în sens platonice, adică, din perspectivă ontologică, entități *ante rem*, eventual separate (*choris*) de obiectele sensibile, ca și de gândurile sau ideile obișnuite. Dar, în măsura în care țin de Subsistență, sunt *anterioare* Existenței (ca și Ființei, Realității și Existenței reale). Dar și aceasta, într-o modalitate ipostatică specială, ca Protosistență, fără să uităm însă și de celelalte ipostaze, și mai ales de Episistență.

Caracterul elevat al supercategoriilor se face vădit mai ales în comparație cu genurile supreme, ele fiind un fel de „super genuri supreme”. Raportarea la genurile supreme și analogiile dintre relațiile acestora și cele dintre supercategorii vor constitui și în continuare puncte importante de referință.

2. EXPLICAȚII PSIHLOGICE

Limbajul noțional, ca și cel categorial, este studiat în două discipline psihologice: psihologia limbajului și psihologia gândirii. Aceasta, deoarece, aristotelic vorbind, cuvintele nu sunt numai denumiri ale obiectelor, lucrurilor, viețuitoarelor etc., ci sunt și expresii ale

gândurilor despre obiecte etc. Aristotel le spunea „simboluri” (*symbola*). Faptul că ele ar fi cvasiidentice a condus în vremurile mai noi (în special pentru logicienii formalişti), la reducerea gândirii la vorbire, cu toate că, în mod evident, omul poate să gândească și dacă tace, și chiar o face de cele mai multe ori.

Entitativ, sunt trei tipuri de existențe (*onta*): *in re*, *in voce* și *in mente*, adică obiecte, lucruri etc., cuvinte și gânduri. Tot aristotelic vorbind, cuvintele semnifică obiecte prin intermediul gândurilor. Cuvintele, independent de gânduri, nu semnifică nimic sau pot semnifica orice. Dacă nu exprimă un gând (idee, noțiune), adică nu are un înțeles, cuvântul este perceput ca un simplu sunet. La care, tot aristotelic vorbind, se adaugă și cele scrise (*ta graphomena*), adică reprezentările grafice, vizuale ale cuvintelor, cel puțin în scrierea fonetică de tip grecesc, în care semnele (literele) redau sunetele (foneme) care compun cuvintele (vocale și consoane).

Ce se întâmplă însă cu acele cuvinte (entități *in voce*) care exprimă supercategoriile, „Totul”, de exemplu, și care nu mai au niciun corespondent *in re*? În termeni moderni, cuvântul „totul” are înțeles, dar nu are semnificație; el exprimă ceva, dar nu se spune despre nimic. În cazul acesta, ceea ce exprimă cuvântul supercategorial nu mai poate fi considerat o simplă noțiune sau gând (*noema*, cum îi zice Aristotel), căci gândului obișnuit, ca și cuvântului care îl exprimă, îi corespunde un obiect, lucru etc. Vorbind însă la un mare nivel de generalitate, în primul capitol al lucrării *Despre Interpretare*, Aristotel consideră că entitățile *in voce* (*ta en te phone*), respectiv cuvintele în genere, sunt simboluri ale unor „afecțiuni ale sufletului” (*pathemata tes psyches*), despre care zice că a tratat în lucrările despre suflet, adică în psihologie.

Aceste „afecțiuni” sunt de fapt procese psihice de două tipuri: senzoriale și noetice, de gândire. Se dovedește însă, aristotelic vorbind, că aceste două „părți ale sufletului” (*moria tes psyches*) nu sunt simple, ci sunt compuse din facultăți, forțe, capacități, puteri (*potentia*), posibilități (*dynameis*, *Vermögen*) care produc, prin activitatea (*energeia*) lor, afecțiunile sufletului.

Facultățile gândirii care pot acționa și de regulă chiar acționează în mintea omului (*in mente*), adică în partea noetică a sufletului (*he noetike*), care gândește, cugetătoare (pentru „minte” se poate utiliza și termenul *cuget*, iar pentru „a gândi”, *a cugeta*), ca și facultățile senzoriale (senzația, percepția, reprezentarea), sunt de mai multe feluri. Gândirea în genere (*ho nous*), sau faptul de a gândi (*to noein*), este redusă adesea la una dintre facultățile sale, și anume la rațiune (*logos*), pe care o studiază Aristotel în *Organon*, și care este, pentru el, criteriul de bază în aprecierea oricărei probleme (*kata ton logon*, după rațiune sau în conformitate cu rațiunea). Rațiunea însă, la rândul ei, nu se reduce la o singură formă (*eidos*), gândirea în genere (*nous*) fiind o formă a formelor (*eidos eidon*), ci are trei forme de bază, numite ulterior: noțiunea, judecata și raționamentul, pe care Aristotel le studiază atât separat, cât și în interdependența lor: judecata este compusă din noțiuni, iar raționamentul din judecăți.

În psihologie și în alte lucrări, Aristotel vorbește despre trei facultăți sau subfacultăți ale rațiunii, corespunzătoare celor trei forme pe care le produce rațiunea, respectiv gândirea rațională în activitatea sau acțiunea sa: *noesis*, *dianoia* și *logismos*, greu traducibile dacă nu ținem cont de „produsele lor”.

Spre deosebire de facultățile sensibilității, care se referă la obiecte preexistente și sunt în legătură cu organele de simț, obiectul gândirii (*noeton*) nu există ca atare, ci este produs de către activitatea gândirii (la Aristotel, independentă de creier). În sensul acesta gândirea produce toate obiectele sale, respectiv formele gândirii, având, firește, capacitatea (*dynamis*) de a le produce: noțiunile sunt produse de *noesis*, judecățile de *dianoia*, și raționamentele de *logismos*. Dar toate acestea țin de rațiune.

Ecourile acestei împărțiri a facultăților subordonate rațiunii, care, principial, le cuprinde pe toate trei, au creat unele dificultăți de interpretare, rațiunea fiind, chiar la Aristotel, identificată adesea, în funcție de context, cu una dintre ele; mai ales *dianoia*, facultatea (*Vermögen*) sau puterea (*Kraft*) de judecare (*Urteilkraft*) a rămas operativă până în filosofia lui Kant. *Dianoia* a mai fost numită și „gândire discursivă”, spre deosebire de *noesis* = „gândire intuitivă”.

În lucrarea *De Anima*, Aristotel mai vorbește însă și despre alte două facultăți ale gândirii, diferite de rațiune și, respectiv, de facultățile subordonate acesteia: despre „gândirea ca înțelegere” (*ho nous kata phronesisin*), adică despre inteligență sau intelect (*phronesis*), și despre „gândirea speculativă” (*nous theoreticos*) sau speculațiune (*theoria*).

Începând cu unele dintre traduceri în limba latină ale lui *nous*, în loc de gândire, cu *intelect*, toate textele aristotelice devin, fără confruntarea cu originalul, de neînțeles. Dacă latinii, cu mult înainte de introducerea distincțiilor dintre intelect, rațiune și speculațiune, ca facultăți ale gândirii, puteau să folosească termenul intelect (*intellectus*) pentru gândire în general și să cadă peste dificultățile încadrării în intelect a celor trei facultăți ale gândirii (la Aristotel), cu pierderea termenului de gândire (*cogitatio*), spre zilele noastre acest lucru nu mai este acceptabil, adică prezentarea părții ca întreg (*pars pro toto*).

De altfel, *intellectus* redă cel mai bine termenul *phronesis*, ambele fiind legate de perceperea (*aisthenestai*) obiectelor (*onta*), motiv pentru care, zice Aristotel, intelectul a fost identificat de către filosofii mai vechi (*archaioi*) cu simțirea (*aisthesis*). Ele diferă însă, căci imaginea sau reprezentarea (*phantasia*) pe care se bazează înțelegerea obiectelor, mai precis a relațiilor dintre acestea, *nu este* o percepție, deși nu se produce *fără* percepție.

Din păcate, cel puțin în lucrarea *De Anima*, unde face distincția facultăților gândirii, Aristotel folosește adesea termenul general de gândire (*nous*) pentru fiecare în parte, ceea ce este corect, dar necesită pentru traducător sau interpret să precizeze cadrul discuției. Numai că acesta trebuie să aibă și el în minte aceste distincții, și chiar semnificația lor modernă, pentru a le putea recunoaște, ceea ce nu se poate pretinde de la traducătorii lui medievali.

În ce privește intelectul, ale cărui forme sau „gânduri primare” (*prota noeta*) se bazează pe reprezentarea sau imaginea (*Bild*, îi zice Wittgenstein în logica modernă a intelectului) obiectelor, adică gândește formele în reprezentări (*ta eide en tois phantasmasi noei*), în *Vorstellungsbildern*, zice traducătorul german, spre deosebire de rațiune (*logos*), care le gândește *in abstracto* (*en aphairesei*), se referă, ca și în logica simbolică, la relații între obiecte și proprietăți (dulce, cald, alb, negru) sau la relații între obiecte, fenomene etc., care au componente perceptibile senzorial. Pe când rațiunea nu se referă direct la obiecte, la *cum sunt* acestea, ci la *ce este* (*to ti esti*) fiecare, la esența obiectelor, care nu mai este perceptibilă senzorial, deși se obține prin „extragere” (abstractizare) pornind de la obiectele perceptibile.

Despre facultatea speculativă (*dynamis theoretike*) a gândirii nimic nu mai este atât de clar (*phaneron*), căci aceasta, zice Aristotel, pare (*eoike*) să fie un alt gen de suflet, diferit de intelect și de rațiune. Numai acesta (*touto monon*) poate fi separat ca eternul de perisabil. Celelalte părți ale sufletului (noetic), *ta loipa moria tes psyches*, adică intelectul și rațiunea, nu sunt separabile (se înțelege, de restul sufletului, adică de sensibilitate). Și, ca atare, nu sunt eterne, ci perisabile, ca și corpul celui care gândește (cu organele sale). Speculațiunea, spre deosebire de intelect și rațiune, este neafectată (*apathes*) de transformările corporale, căci este mai divină (*theioteson*) decât celelalte facultăți ale gândirii și pare (*eoiken*) că nu se distruge (*ou phtheiresthai*).

În ciuda afirmațiilor necategorice (cu „pare”, *eoike*), referitoare la speculațiune sau facultatea speculativă a gândirii, există mai multe texte aristotelice, fără astfel de ezitări,

care întăresc cele spuse, adică distincția dintre speculațiune și celelalte facultăți ale gândirii (intelectul și rațiunea), care nu au aceste determinări (existență separată, eternitate, neafectare). Dificultatea rezidă doar în faptul că, repetăm, Aristotel folosește adesea numai termenul de gândire (*nous*), tradus prin „intelect” și extins la întreaga gândire, care devine astfel separată, eternă etc., ceea ce nu este adevărat.

Redăm în continuare, din *De Anima*, două fragmente ilustrative, cu traducerea și cu interpretarea corespunzătoare a termenilor în paranteză dreaptă. *Kai houtos ho nous choristos kai apathes kai amiges...* (*De An.*, III, 5, 17–18): Și gândirea aceasta [*speculativă*], separată [*de celelalte facultăți ale gândirii, adică de restul sufletului*], este neafectată [*de transformările corporale*], neamestecată [*cu celelalte facultăți ale gândirii și cu nimic altceva*]...

Xoristheis d'esti monon touth' hoper esti, kai touto monon athanaton kai aidion (*De An.*, III, 5, 22–23): Însă numai separată este ea [*speculațiunea*] ceea ce este [*adică facultate speculativă a gândirii*], și numai aceasta [*speculațiunea*] este nemuritoare și eternă.

Fără parantezele drepte și cu traducerea lui *nous* prin „intelect”, cu toate insistențele lui Aristotel (*houtos* și de două ori *monon*, adică *aceasta* și nu orice gândire, respectiv intelect, și *numai aceasta*, adică cea speculativă), s-a considerat că, după Aristotel, gândirea în genere (*ho nous*), identificată cu intelectul, ar fi nemuritoare etc., ceea ce a condus la multe confuzii atribuite, de regulă, lui Aristotel.

Important pentru acest context este faptul că Aristotel, mai mult decât predecesorii săi, a fost conștient de existența unei facultăți a gândirii, pe care o numește speculațiune (*theoria*) sau gândire speculativă (*nous theoretikos*), cu ajutorul căreia omul gândește și altceva decât o face cu ajutorul intelectului și al rațiunii.

Aristotel nu este întru totul de acord cu teza predecesorilor săi că „asemănătorul se cunoaște prin asemănător”, decât în legătură cu sensibilitatea și cu înțelegerea (formele intelectului, bazate pe reprezentare sau imagine, seamănă cu obiectele reprezentate, cum va zice mai târziu și Wittgenstein), pe când formele rațiunii, care exprimă esența imperceptibilă, nu mai seamănă cu obiectele. Esența de carne este diferită de carne, zice Aristotel, căci prima este fără materie (*aneu hyles*), iar a doua nu există fără materie (*ouk aneu hyles*). În cazul speculațiunii însă, este chiar o identitate între ceea ce gândește și ceea ce este gândit (*to auto esti to nooun kai to noomenon*), căci ambele sunt fără materie.

Nu ne interesează alte considerațiuni despre gândirea speculativă, referitoare la proveniența ei, intra- sau extracorporală, universală sau cosmică, căci sunt de ajuns aici atributele acesteia; pe baza identității dintre ceea ce gândește și ceea ce este gândit, mai general, dintre activitatea gândirii (*to noein*) și obiectul gândit (*to noeton*), se dovedește că, nematerială fiind, gândește nematerialul, adică nu se referă la Existență (corporalitate), ca celelalte facultăți ale gândirii (direct intelectul, indirect rațiunea), este eternă, ca și obiectul de referință (separat, neafectat, neamestecat, divin). Eternitatea însă și Divinul (Supersistența), ca și Ceea ce este dincolo de Existență, adică Transcendența, sunt supercategorii ale Subsistenței sau ipostaze ale acesteia. Sunt expresii lingvistice sau cuvinte fără semnificație existențială, pe care le putem gândi însă, căci acestora le corespunde *ceva* în gândirea speculativă, și exprimă acel *ceva*, care nu este însă altceva decât, aristotelic vorbind, ceea ce ele sunt. Sau, altfel spus, sunt autologice, se exprimă pe ele însele, deoarece, tot aristotelic vorbind, se gândesc pe ele însele.

În accepția noastră însă, *noi* suntem cei care le gândim, și anume speculativ, adică nu intelectiv și nici rațional, și tot noi suntem cei care le exprimăm sau nu, astfel încât să nu spunem altceva decât ceea ce am gândit. Dar zicem totuși că supercategoriile Subsistenței sunt autologice, adică *se exprimă* pe ele însele, fără referință la altceva, în sensul evident că noi suntem cei care le exprimăm.

Aristotel, deși ne oferă tabloul acesta surprinzător asupra celor trei facultăți ale gândirii (intelectul, rațiunea și speculațiunea), nu tratează decât despre rațiune (*logos*), ce-i drept într-un mod exemplar până în zilele noastre, adică cu depistarea formelor (noțiune, judecată, raționament) pe baza cărora putem raționa corect, în conformitate cu principiile rațiunii. Acesta este și motivul pentru care intelectul și speculațiunea, nestudiate de către Aristotel, au trecut neobservate.

Speculațiunea (*theoria*) a fost însă repusă în discuție de către neoplatonici, care l-au continuat și pe Aristotel, dar mai mult pe Platon. De altfel, Aristotel însuși este adesea considerat, în această privință, platonice. Numai că, principial, chiar dacă vorbește și Aristotel despre bine, de exemplu, în context supercategorial, când este vorba despre Supersistența divină, genurile supreme ale lui Platon, ca Idei (binele în sine), chiar dacă ar fi cogitabile prin speculațiune, nu sunt acceptabile din perspectiva concepției de maturitate a lui Aristotel.

Plotin, de exemplu, care extinde speculațiunea la toate domeniile, datorită faptului că întreaga producere (*poiesis*), generare sau naștere a lumii se face prin speculativare (*he poiesis ara theoria*), adică printr-un fel de oglindire de sine sau conversiune (*epistrefon*), care amintește de creația platonice prin imitarea prototipurilor în sine, dar și de autogândirea aristotelică a gândirii speculative, care avea și sensul de a le produce pe toate (*to panta poiein*), ce-i drept ca obiecte ale gândirii (*noeta*), consideră că Divinitatea nu mai poate fi obiect al speculativării obișnuite, căci presupune un fel de extaz (*ekstasis*), de ieșire din sine și de contopire cu obiectul speculativării. Viitoarea mistică speculativă creștină va merge tocmai pe această cale extatică spre *unio mistica*, în cadrul căreia speculațiunea (numită adesea *contemplatio*) va juca un rol fundamental, ca și mijloacele prin care poate fi obținută și stările la care se ajunge, printre care și *hesychia* (liniștea), despre care vorbea și Plotin, care a determinat ulterior denumirea de *isihasm* (sihăstrie) la ortodocși.

Legătura dintre speculațiune și misticism s-a făcut până în timpurile moderne și mai apare încă la Hegel, cu toate că meditația, de exemplu, chiar dacă ne-am referi numai la Descartes, nu este numai mistică (orientală sau occidentală), adică referitoare numai la Divinitate, ci la Supersistență în genere, ca și la celelalte supercategorii ale Subsistenței, și mai ales la Unul, care, oricum, apare, cel puțin la Plotin, ca superior Divinității.

Speculațiunea nu este tratată însă nici în zilele noastre ca facultate distinctă a gândirii, cu toate că, sporadic, se face uneori distincția între intelect și rațiune, ambele având oricum discipline logice corespunzătoare (logica simbolico-matematică pentru intelect și logica tradițională, clasică, pentru rațiune). Dar, așa cum nu există o logică speculativă (respectiv a speculațiunii), nu există nici o psihologie speculativă, cu toate că au început să apară unele considerațiuni despre tipurile de meditație (transcendentă și transcendentală) și unele referințe la componentele meditației (claustrarea, relaxarea, contemplarea, revelația) și mai ales la efectele psihice ale acestora, unele de interes pentru creatologie. Aspectele parapsihologice ale unor efecte secundare, ca cele de hipnoză, telepatie, telekinezie, teleportare etc., trezesc, pe de o parte, adversitatea psihologilor tradiționaliști și, pe de alta, interese sociale, militare, politice care determină cercetarea lor în secret și ascunderea rezultatelor obținute.

În plus, aceste aspecte (mistico-șamanice) au discreditat și ideea inițială, de sorginte platonico-aristotelică, a *gândirii* speculative, considerându-se, cum făceau în special ateistii, dar și unii credincioși, că religia nu are de-a face cu logica (evident a intelectului și a rațiunii) și ca atare nici cu gândirea în genere. Încercările actuale de logica religiei dezminț însă aceste poziții, ca și cele, nu prea extinse, de psihologia religiei.

S-a mai vorbit însă și despre o cale intelectuală de cunoaștere a Divinității, cel puțin terminologic, prin „intuiția intelectuală” de sorginte aristotelică (*noesis*, gândirea intuitivă).

Gândirea intuitivă, la Aristotel, surprinde esența obiectelor sensibile în cadrul procesului mai complex de abstractizare. Este un fel de amestec între gândire și sensibilitate, la Cusanus apărând sintagma *visio intellectualis*, în loc de *visio Dei*, în accepția de *contemplatio*, prin care a fost înlocuită *speculatio*. Kant a încercat să evidențieze lipsa de suport gnosologic și de temei logic a existenței cu totul problematice a unei intuiții nesensibile, a unei vederi care să nu vadă, dar să înțeleagă.

Intuiția intelectuală (*intellectuelle Anschauung*) a fost adoptată însă de către Fichte și apoi de către Schelling, tocmai pentru cunoașterea Eului, la primul, care este Absolutul la celălalt. Ambele fiind identificate cu Unul, Infinitul și Eternitatea, adică tocmai cu supercategoriile Subsistenței. Influența aristotelică este considerabilă, căci, în ambele cazuri, este vorba despre ceva care se produce pe sine: o cunoaștere care este totodată o producere a obiectului cunoașterii, și, respectiv, o identitate între ceea ce gândește și ceea ce este gândit. Pe Hegel l-a supărat faptul că, mai ales după Schelling, nu oricine este dotat cu această facultate a cunoașterii, oricum nepotrivită pentru domeniul speculativului lăsat la voia întâmplării, căci intuiția intelectuală, cum zice și Fichte, „este o acțiune absolut liberă” de la care nu poți să știi niciodată la ce să te aștepti.

Hegel consideră că filosofia bazată pe intuiția intelectuală nu corespunde cu dezvoltarea Ideii speculative, deoarece îi lipsește tocmai „forma dezvoltării” Absolutului și, respectiv, temeiul necesității progresului. Absolutul este aici doar presupus, fără nicio demonstrare (*Beweisen*). O spunea însă și Fichte, chiar despre intuiția intelectuală, care „nu poate fi demonstrată conceptual și nici nu poate fi explicată cu ajutorul conceptelor”. Este și motivul pentru care a fost dată uitării.

3. IMPLICAȚII GNOSEOLOGICE

Hegel avea, într-o oarecare măsură, dreptate când zicea că meritul lui Aristotel nu rezidă atât în descoperirea silogisticii și a demonstrației, cât mai ales în faptul că, odată descoperite, nu le-a aplicat niciodată, mai ales în domeniul metafizicii, în care a gândit speculativ. Realitatea este însă alta. Într-adevăr, Aristotel n-a aplicat în metafizică *expunerea* demonstrativă, cum a făcut-o mai târziu Spinoza în *Etica (more geometrico demonstrata)*, dar a gândit în permanență în maniera logicii rațiunii și a principiilor acesteia, pentru care elaborase deja celebrul *Organon*, iar când n-a făcut acest lucru, atunci sau a platonizat, prin adoptarea unei atitudini prelogice, pe care a tot combătut-o, dar de care n-a scăpat niciodată total, sau a făcut considerațiuni discutabile, fără niciun suport logic (căci nu dispunea de niciun *Organon* speculativ). Ceea ce nu înseamnă că n-a avut de multe ori și contribuții de mare valoare.

Cea mai importantă o constituie *apropierea filosofiei prime de domeniul speculativului (theoria)*, chiar dacă, gnoseologic vorbind, adică prin raportare la un „obiect” al cunoașterii, el a coborât interesul din domeniul Subsistenței în acela al Existenței, cum s-a menționat deja (în loc să vorbească despre Unul, Aristotel vorbește despre *unu* și *multiplu*). Acesta este însă un inconvenient numai față de interesul nostru de moment în legătură cu supercategoriile, altfel, tot Aristotel este părintele incontestabil al teoriei categoriilor în genere, atât al genurilor de categorii din logica rațiunii, cât și al celor filosofice din metafizică. El fiind acela care a și impus termenul de „categorie”. Și, lucru valabil și pentru contextul de față, dar ignorat adesea (chiar de către Hegel), lui Aristotel i se datorează constatarea după care categoriile, ca genuri supreme, *nu au definiții*, ceea ce este valabil cu atât mai mult despre supercategorii.

Supărător este însă altceva, ceea ce Hegel n-ar fi trebuit să tolereze, și anume faptul că metoda aristotelică din metafizică, cu excepția considerațiilor despre „mișcătorul nemișcat”, când este nevoit să gândească dialectico-speculativ, este evident *nedialectică* și nepotrivită pentru expunerea categoriilor filosofice, care, hegelian vorbind, apar ca niște „oase descărnate, împrăștiate, fără nicio justificare (temei), pe unde se nimerește”.

Cu toate acestea, Aristotel are și aici contribuții remarcabile. Structura lucrării *Metafizica* poate să producă disperarea cititorului. Ce-i drept, aici s-ar putea să nu fie numai vina lui Aristotel, ci și a celor care au editat-o, dacă este adevărată afirmația unor exegeți că tratatul cuprinde o alăturare de texte disparate, chiar din perioade diferite, și unele chiar discutabile ca paternitate. Dar interesează faptul că fiecare temă-categorie, ca și întreaga lucrare, este precedată de *considerațiuni istorice despre contribuțiile înaintașilor*. Nu este corectă afirmația că Aristotel îi menționează pe înaintași numai pentru a-i critica sau chiar ironiza. Face și acest lucru, dar cu măsură, *Metafizica* reprezintă o adevărată istorie a filosofiei grecești. Or, *metoda expunerii istorice* a temelor filosofice are semnificație dialectico-speculativă, utilizată și în expunerea noastră a supercategoriilor.

Aristotel folosește termenul de „cunoaștere speculativă” (*episteme theoretike*), tradus adesea incorect prin „cunoaștere teoretică”, în opoziție cu cea practică. Cunoașterea speculativă este și teoretică, bineînțeles, dar nu *numai* teoretică, adică fără aplicații practice. Mai mult, dacă ne referim la domeniul moralității, practic prin excelență, găsim și aici termenul de „viață speculativă” (*bios theoreticos*), tradus adesea tot incorect prin „viață contemplativă”. Este vorba și în acest caz despre Divinitate, dar nu despre zeii determinați pe care să-i contemple cineva, să-i privească și, eventual, să-i admire ca pe niște statui, ceea ce n-ar avea nicio legătură cu vreun tip de viață, contemplativă sau nu.

Viața speculativă este consacrată *cunoașterii* speculative, este o activitate (*energeia*) îndreptată spre obiectivele proprii acestui tip de cunoaștere. Din perspectivă gnoseologică putem vorbi, fără considerațiuni speciale, despre „cunoașterea intelectuală” și despre „cunoașterea rațională”, având în vedere faptul că formele intelective au corespondente ontice directe (obiecte și proprietăți perceptibile senzorial), iar cele raționale indirecte (esențe ale obiectelor, fenomenelor etc.). În ambele cazuri, direct sau indirect, formațiunile logice de bază (la intelect: funcții, relații, operații; la rațiune: judecăți și raționamente) pot fi verificate după criteriul *adaequatio rei et intellectus* sau *adaequatio rerum et rationis*. În cazul cunoașterii speculative, obiectivul îl constituie supercategoriile, care nu mai au semnificație ontică. Aristotel spune în multe locuri că speculațiunea (*theoria*), respectiv persoana care gândește speculativ (speculativează), se referă la Divinitate și la cele divine (*ta theia*), la principii și cauze prime, la universal și la substanța primă. Cel care gândește speculativ, speculatorul (*ho theoreticos*), gnoseologic vorbind, este un subiect superior celorlalți, care gândesc intelectiv sau gândesc rațional. Speculatorul este mai presus (*anotero*) de fizician sau naturalist (*physikos*), de exemplu, pentru faptul că natura (*physis*) nu este decât un gen determinat al Existenței (*ti genos tou ontos*). Cu alte cuvinte, cunoașterea speculativă, deși nu se referă la obiecte, este superioară celei intelective și celei raționale (*he theoria to hediston kai ariston*) atât prin obiectivele sale general filosofice și teologice, prin universalitatea lor, cât și prin calitățile deosebite ale speculatorului.

Se poate considera că speculatorul ar trebui să dispună și de calitățile specifice ale cunoscătorului intelectual, căci se referă la domenii care le includ și pe cele inteligibile, cum ar fi domeniul Existenței față de domeniile fizice sau de cele biologice, dar și de calități ale cunoscătorului rațional, care se referă la esențe cu grade diferite de generalitate (specii, genuri), dar nu tratează despre genurile supreme și supercategorii, cum o face speculatorul. Altfel spus, cunoscătorul speculativ *ar trebui* să fie și inteligent, și rațional, în mai mare măsură decât omul obișnuit, care este dotat cu toate facultățile gândirii, dar nu

excelează prin nici una, pe când inteligentul dotat nu este necesar să fie nici mai rațional, nici mai speculativ decât omul obișnuit, iar raționalul, de asemenea, nici mai inteligent, nici mai speculativ. Aristotel, ca și Platon, de altfel, personalități incontestabil elevat speculative, s-au dovedit adesea și inteligente, și raționale, numai că Platon a fost, pe bună dreptate, considerat mai mult speculativ decât inteligent și rațional (pășania cu tiranul care l-a vândut ca sclav), iar Aristotel mai mult rațional decât speculativ și inteligent. Hegel, de mai târziu, era acut speculativ, dar slab intelectual și modest rațional.

Indiferent de aprecierile personalităților filosofice, astăzi testabile psihologic, este de remarcat faptul că tocmai cunoașterea speculativă (filosofică prin excelență, după Aristotel) are ca obiectiv principal *adevărul* (*he peri tes aletheias theoria*). Dar adevărul, din perspectiva intelectului și a rațiunii, presupune o confruntare a cunoștinței cu ceva la care aceasta se referă și față de care trebuie să fie adecvată (*adaequatio*).

Aristotelic vorbind, gândirea speculativă care se gândește pe sine (ca Divinitate) nu mai presupune nicio adecvație, ci, principial, o *identitate*, și anume a sa cu sine, la care se adaugă și caracterul productiv al speculațiunii, care nu cunoaște obiecte preexistente, ci le face, în timpul cunoașterii lor speculative, ca obiecte ale gândirii (*noeta*), ca obiecte ale sale. Ceea ce înseamnă identitatea subiectivului cu obiectivul, ale cărei ecouri sunt remarcate de către Hegel și la Fichte, și la Schelling, cu limitele lor: identitatea obiectului cu subiectul fiind numai subiectivă (Eul la Fichte) sau numai obiectivă (Absolutul la Schelling), la Hegel identitatea fiind, principial, absolută (Idea). Dar ce înseamnă în aceste cazuri adevărul? Și, dacă putem vorbi despre un „adevăr intelectual” și despre un „adevăr rațional”, atunci se poate oare vorbi și despre un „adevăr speculativ”?

Platon a fost primul care a vorbit explicit despre adevăr și despre fals la nivel judicativ, făcând și legătura cu afirmația și negația, menționată în definiția devenită tradițională: *veritas habitus in affirmatione et negatione*, ca și legătura cu ființa și neființa, astfel încât a găsit soluția, inacceptabilă pentru eleați, a celor patru situații: (1) despre ființă se afirmă ființa, (2) despre ființă se afirmă neființa, (3) despre ființă se neagă ființa și (4) despre ființă se neagă neființa, dintre care (1) și (4) dau adevărul, iar (2) și (3), falsul. Ceea ce corespunde și concepției lui Aristotel despre adevăr și fals la nivelul rațiunii (*logos*), respectiv al judecății.

La Platon găsim însă și elemente care marchează distincția dintre inteligență (*phronesis*) și rațiune (*logos*), prima oferindu-ne, prin referința la obiecte perceptibile, un anumit adevăr (*aletheia tina*), căci exprimă felul de a fi a ceva (*poion ti*), dar a doua, prin raționare (*logizesthai*) independentă de simțuri, se apropie mai mult de esența (*to ti esti*) care este obiectivul cunoașterii obișnuite. Dar cea mai adevărată (*alethestaton*) este cunoașterea prin gândirea speculativă, speculațiunea (*theoria*) sau speculativarea (*theorein*), prin care se ajunge la adevărul în sine (*aute he aletheia*), alăturat genurilor supreme (frumosul și binele) sau altor genuri mijlocitoare (proporția, măsura, plăcerea). Trebuie să ne separăm, zice Platon, de înțelegerea (*phronesis*) și raționarea (*logizesthai*) legate de corporalitate, pentru ca sufletul să atingă adevărul (*he psyches tes aletheias haptetai*), să speculativizeze ceea ce este mai adevărat (*to alethestaton theoreitai*), adică sufletul în sine să speculativizeze lucrurile în sine (*aute he psyche theateon auta ta pragmata*).

Adevărul în sine, considerat și adevărul suprem (*alethestaton*), nu se confundă cu adevărul, adesea înșelător (chiar de la eleați citire) al intelectului, care se referă la stări de fapt și la situații obiectuale compuse din obiecte, proprietăți și clase de obiecte perceptibile senzorial, și la relațiile inteligibile dintre acestea, supuse fluctuației existențiale a devenirii; dar nu se confundă nici cu adevărul rațiunii, mai stabil, ce-i drept, referitor la esențele obiectelor, dar supus alternanței dintre afirmație și negație, dintre adevăr și fals, care uneori, la nivelul opiniei (*doxa*), produce enunțuri indecidabile. Adevărul speculativ (platonice) este

însă etern, imuabil etc., ca toate Ideile, și, mai mult, ca toate genurile supreme. Este cel mai prețios dintre bunuri, atât pentru oameni, cât și pentru zei.

Când se face etimologia cuvântului „adevăr” (*aletheia*), fără referințe la Platon, sunt acceptate două variante, ambele pornind de la *a-* și *-lethe*, prin *lethe* înțelegându-se fie, direct, „uitare”, fie, interpretativ, „ascundere”, din *lathein*, infinitivul aorist al verbului *lanthano*, a ascunde, a fi ascuns. Ambele sensuri, deși acest lucru nu se spune de regulă, apar explicit și la Platon (*Philebos*, 33 d–e). Dar Platon ne oferă o altă etimologie pentru *aletheia* și anume *ale theia* (*Kratylos*, 421 b), considerată incorectă de către comentatori, dar care corespunde concepției lui Platon despre adevărul speculativ.

Adevărul speculativ nu este o simplă evidență a ceva care nu se ascunde sau nu este ascuns și față de care poate fi considerat un enunț (afirmativ sau negativ) ca fiind adevărat sau fals, prin simplă *adaequatio*, căci aici nu este vorba de lucrurile (*pragmata*) perceptibile senzorial, ci despre lucrurile în sine (*auta ta pragmata*). Și nu este vorba nici despre cunoștințele, exprimabile și ele prin enunțuri, și neuitare sau reamintite (prin *anamnesis*) despre aceleași lucruri perceptibile. Pe când *ale theia* (*via sacra*) presupune o mulțime de semnificații speculative, toate având atributul de „divin” (*theios, theia, theion*).

1) *Ale* corespunde cu rădăcina (pre)indoeuropeană *al-*, *ale-*, din care au provenit numeroase cuvinte din limbile europene, mai ales neolatine, dar fără dovezi clare de sorginte latină sau greacă, are în primul rând o semnificație spațială, de drum. Chiar fără determinativul *theios*, drum divin, *via sacra, ale* sugerează un drum special, care duce în altă parte (*álle*) decât cele obișnuite, sau trece prin alte locuri. Din aceeași rădăcină au provenit și gr. *kaleiá* (*k-ale-ia*) și rom. *cale* (*c-ale*), ce nu mai necesită derivarea din lat. *callem* (*c-alle-m*), fiind mai apropiat de rădăcina originară, ca și fr. *allée* (*ale-e*) și gr. *aléa* (*ale-a*), drum adăpostit, de refugiu. Traducerea românească, pentru *ale thea* cu această accepție a lui *ale*, ar fi „cale divină”.

2) Dar *ale* are și sensul de mișcare, și înseamnă a merge, ca și fr. *aller* (*ale-r*), dar nu oricum, să zicem la plimbare, căci drumul este o cale divină, care conduce spre divinitate. Or, tot din *ale* au provenit și neogr. *alai*, ca și rom. *alai* (*ale-ai*), care înseamnă a merge într-o procesiune, cortegiu, ceremonie sau a însoți o astfel de procesiune.

3) *Ale* mai înseamnă însă și o stare de spirit deosebită, un fel de rătăcire a minții, de agitație care seamănă cu delirul mistic, sugerând extaz, ieșire din starea normală, transpunere într-o situație deosebită, o pierdere de sine, o identificare, o contopire cu formațiunea ceremonială, cu festivitatea.

4) *Ale* înseamnă și a merge repede, ca în rom. *alerg* (*ale-rg*). Alergătorul nu este însă un simplu fugar sau fugărit, ci este acela care participă la un concurs, la o competiție, alături de alții, la o întrecere făcută cu o anumită ocazie, în cinstea cuiva, a unei divinități.

5) *Ale* mai presupune și o finalitate, un scop, pentru care se fac toate acestea sau toate *alea* (*ale-a*): drumuri, deplasări, agitație, competiție. Or, scopul *ale*-lor este divinitatea, gnoseologic vorbind, cunoașterea divinității, a ceea ce este mai presus de toate, *ale theia*, adevărul speculativ.

Toate acestea pot fi ilustrate cu procesiunea mistico-speculativă care se desfășura o dată la patru ani în complexul pentadic de sanctuare de la Delphi: Calea Divină, Templul, Oracolul, Teatrul și Stadionul.

Înainte de a porni pe Calea Divină de la Delphi, alesul, căci nu oricine avea acces la ceremonial, delegatul unei cetăți sau al unei localități, numit *ho theorós*, adică speculatorul, cu misiunea de a participa la ceremonial, trecea pe la izvorul abundent, numit Kastalia, pentru a se purifica (*curăța*) fizic. Căci el urma, alături de ceilalți speculatori ai cetății sale și ai celorlalte cetăți să poarte recipientele cu *théore* (*specule*), obiecte de preț („strălucitoare”,

de la gr. *théo* și, poate, de la rădăcina (pre)indoeuropeană *spek-*, având aceeași semnificație, obiect de preț, „odor” sau „dar”, gr. *dorón*).

Calea Divină îl conducea pe speculator către Templul Divinității, cu întreg alaiul, procesiunea, în frunte cu preoții, cu intonarea unor melosuri specifice din liră și flaut, cântăreții fiind și ei prezenți ca speculatori, care urmau să participe la întrecerea muzicală. De-o parte și de alta a Căii Divine erau celelalte monumente ridicate în cinstea Divinității, ale căror ruine sunt și astăzi impunătoare. Speculatorul, ca membru al procesiunii, se transforma în admirator. După care urma depunerea în fața Templului (la început al Divinității Gaia și mai târziu al lui Apollon) a ofrandei și/sau a jertfei.

Oracolul reprezintă elementul central al procesului speculativ, căci presupune reproducerea, oglindirea înțelepciunii divine (*Sophia*) și exprimarea acesteia ca sentință (*apophtegma, sylloge*). Aceasta, în toate accepțiunile, nu era dată ca atare de către Divinitate, ci era transmisă prin delirul preotesei (*Pythia*). Era neinteligibilă, și trebuia speculativată de către preoții specializați în redarea enigmatică, aporetică, prelucrată în versuri a maximei divine, care putea fi înscrisă apoi pe frontispiciul templului, ca povață sau învățătură de minte.

Calea Divină îi conducea în continuare pe speculatori în incinta imensului Teatru (*theatron*), în care se transformau în *spectatori* (*theatés*), cu excepția actorilor, care, prin jocul lor, speculativau, reproduceau (oglindeau) voința Divinității. Acesta era spectacolul (*theóresis*) a cărui menire era, de data aceasta, purificarea (*chatarisis*) sufltească prin extazul produs de răvășirea sentimentelor prin: frică, milă, plăcere, uimire și dragoste pentru elinitate.

În partea superioară a Căii Divine era Stadionul, în care se făceau competițiile, cu încununarea la propriu (cu frunze de laur) a celui mai bun, a celui ales (*ale-s*) de către Divinitate (*vide* și gr. *ale-omai*). Dar nu era vorba numai de *ale-rgare* (gr. *ále*), de curse, de lupte etc. (gr. *pentathlon*), ci și de poezie, teatru (tragedia, în special) și muzică, de creație în genere, de atributul suprem al omului, prin care acesta se aseamănă cel mai mult cu Divinitatea, cu Creatorul (*Demiourgos*).

Creația umană speculativă, oglindește, reproduce creația divină, din această cauză este omagiată și persoana creatoare, i se face și acesteia alaiul, sărbătoarea, banchetul, ca unui zeu.

Acesta este adevărul (*ale thea*) speculativ, este, hegelian vorbind, rezultatul acestui proces de parcurgere a Căii Divine cu Calea Divină cu tot. Ca semnificație spațială (chiar situațională la Delphi) este capătul drumului care *urcă* spre Divinitate cu întregul drum, din care nu poate să lipsească nimic, căci altfel nu mai este speculativat procesul, iar rezultatul nu mai are semnificația divină de zeificare, de comuniune cu divinitatea. Când au fost pierdute unele elemente sau au fost separate de Calea Divină, cum ar fi teatrul sau stadionul, ele n-au mai reprezentat adevărul speculativ, cu semnificația sa particular elină. Este și motivul pentru care a tăcut și oracolul de la Delphi, și tot complexul de monumente a căzut în ruină.

Adevărul speculativ a rămas însă obiectivul filosofiei prime, cum îi zicea Aristotel. Aceasta este prin excelență cunoașterea sau știința adevărului (*episteme tes aletheias*). Mai precis, este chiar speculațiunea referitoare la adevăr (*he peri tes aletheias theoria*), știința care speculativă asupra primelor principii și a primelor cauze (*ton proton archon kai aition theoretiken*). Aceasta deoarece, zice Aristotel, nu putem cunoaște adevărul fără să cunoaștem cauza. Iar cauza celor pe care le face să fie adevărate este *mai adevărată* (*alethesteron*) decât acestea. Dar și *mai adevărate* sunt cauzele prime sau principiile, iar *cele mai adevărate* (*alethestaton*) sunt, în mod necesar, cauzele sau principiile entităților eterne, căci ele sunt întotdeauna adevărate și n-au nicio altă cauză pentru a fi (*tou einai*), ci ele sunt cauzele tuturor celorlalte.

Chiar independent de faptul că întregul context aristotelic presupune speculațiunea, este evident că adevărul în discuție nu se mai referă la enunțuri, ca cel rațional, afirmative sau negative, care să presupună sau nu *adaequatio rerum et rationis*.

Pe de altă parte, apar aici câteva concepte specifice adevărului speculativ în viziune aristotelică: grad de adevăr, *veritatis gradus*, cum îi zice Hermann Bonitz: *adevărat, mai adevărat, și mai adevărat, cel mai adevărat*; legătura adevărului cu ființa (*to einai*), câtă ființă, tot atâta adevăr pentru fiecare; legătura adevărului speculativ cu principiul sau cauza (*arche* și *aitia* au, în acest context, aceeași semnificație), diferențierea cauzelor (materială, formală, eficientă, finală), ierarhizarea cauzelor sau principiilor (cauză simplă, cauză mijlocitoare, cauză primă, cauză supremă), cauza sau principiul suprem fiind Divinitatea. Unele dintre aceste concepte sunt de origine platoniană (gradele de adevăr), iar altele sugerează Calea Divină, cu semnificație însă gnoseologică.

Aristotel insistă asupra faptului că drumul (sau calea) cunoașterii de la o cauză la alta, progresiv sau regresiv, nu este infinit (*regressus* și *progressus ad infinitum* sunt respinse), indiferent de tipul de cauze. Nu intrăm în amănunte, dar două dintre aceste drumuri conduc la supercategorii. Unul, cel regresiv, pornește de la corporalitatea substanțială la cauza materială și de la aceasta la subsistentul prim (*hypokeimenon proton*), altul, cel progresiv, care urmărește cauzele mișcării, ajunge la primul mișcător, mișcătorul nemîșcat. Acesta nu numai că este transcendent (*exo tou ouranou*), ci, nemaexistând nimic altceva în afara Cerului, este Transcendența însăși. Fiind însă și deasupra (*hyper*) acestuia, determinându-l cauzal (ca substanță necorporală), fără să fie demiurgic (în sens platonice), este etern ca și Cerul și, chiar ca gândire care se gândește pe sine (un fel de *speculum* mental) sau ca Divinitate, sugerează Supersistența, cu toate curențele aristotelice ale acesteia. Ceea ce este valabil și despre subsistentul prim față de Subsistență. Chiar dacă sunt eterne, nu sunt Eternitatea, nici Infinitul, nici Unul, nici Totul. În plus, nici procesele gnoseologice regresive sau progresive cauzale nu sunt considerate ca procese ale adevărului, și nici rezultatele lor (subsistentul prim și primul motor) nu sunt numite adevăruri (speculative). La care mai trebuie să adăugăm și caracterul suspect al cărții, numită alfa mică, sau alfa secundă, în ciuda faptului că este de orientare aristotelică. S-a încetățenit totuși conceptul de „adevăr metafizic”, de la lucrarea lui Aristotel, numit uneori și „adevăr ontologic”, de la considerațiunea, de data aceasta explicit aristotelică, referitoare la identificarea ființei (*to on*) cu adevărul și a neființei (*to meon*) cu falsul. Cu toate că aceste accepțiuni pot conduce și la probleme referitoare la semnificația enunțiativă (cu „este” și „nu este”) a valorilor obișnuite din logica rațiunii.

Dacă acceptăm însă că adevărul speculativ reprezintă o procesualitate, un drum sau o cale (metodă) care să ne conducă spre ceva fundamental sau elevat, subsistent sau supersistent, de care să depindă restul, atunci există o întreagă istorie a sistemelor filosofice categoriale care ar putea fi interpretată din perspectiva adevărului speculativ.

Calea adevărului a lui Platon pornea de la obiectele individuale spre genurile acestora, tot mai elevate, până la genurile supreme sau la Idei, și invers, de la acestea, prin intermediul Demiurgului, la obiectele individuale. De la „fluxiunea nebună” a lui Heraclit la „încremenirea eternă” a lui Parmenide, adică de la Existență spre Transcendență, și apoi de la Subsistență spre Existență prin intermediul Supersistenței. Ceva asemănător apare și la Plotin. El pornește de la ieșirea (*proodos*) din Unul, identificat cu Divinitatea (Supersistența), care se produce pe sine prin speculativare, prin oglindire de sine, oglindirea ca atare fiind (de inspirație aristotelică) gândirea speculativă (*nous theoretikos*), oglinditoare, la rândul ei, și de sine, și, ca ipostază de gradul doi a Primului, produce un al III-lea, sufletul, prin intermediul căruia această oglindire de oglindire să favorizeze reîntoarcerea (*epistrophe*), prin extazul (*ekstasis*) sufletului individual, la Unul originar.

Plotin (și apoi Proclus) se apropie însă, direct sau indirect, cel mai mult de concepția creștină, evanghelică, despre adevărul speculativ, numit uneori „Duhul Adevărului” (*to pneuma tes aletheias*). Duhul Adevărului este, firește, Duhul Sfânt, carele este și Tatăl, și Fiul iar prin Întrupare, Iisus Hristos. El este Calea, Adevărul și Viața (*he hodos, he aletheia kai he zoe*). Calea aceasta este prin excelență divină, căci este Divinitatea însăși. De altfel Creștinismul originar se numea chiar Calea Domnului (*hodos tou kyriou, tou theou*), Calea Cea Adevărată (*he hodos he alethine*). Creștinul trebuia să urmeze, într-un fel sau altul, Calea și Viața Domnului Iisus Hristos, adică Adevărul Evangheliei, așa cum a fost El revelat Evangheliștilor: 1) Buna Vestire; 2) Nașterea; 3) Viața Domnului (a. Botezul, b. Învățătura, c. Vindecările, d. Minunile, e. Răstignirea); 4) Învierea și 5) Înălțarea.

Categorial-filosofic, este vorba despre: 1) Supersistența transcendentă (divină) care se face „vestită” Existenței umane; 2) se întrupează în aceasta; 3) se manifestă ca Existență Divină și intră în opoziție cu Existența umană, fiind în aparență înfrântă (răstignită); 4) revine la Viața divină; 5) se reîntoarce (*epistrophe*) la Supersistența transcendentă. Aceasta este Calea divină (*ale thea*) pe care o parcurge Divinitatea, care mărturisește pentru Adevăr „Mărturia mea este adevărată, zice Mântuitorul, căci eu știu de unde vin și unde mă duc” (adică are Existență divină, cunoaște trecutul și viitorul). Creștinul trebuia să urmeze această Cale, Calea Adevărului. Să urmeze adevărul speculativ prin speculativare, prin reproducerea, oglindirea sau imitarea acestuia; să ajungă, în terminologia lui Plotin, la starea ieșirii din sine (*ekstasis*), de transcendere a Existenței umane spre Supersistență.

Calea aceasta, excepțională totuși, pe care n-o poate urma orice creștin, este Calea Dreptei Credințe a Isihasmului ortodox, pe care l-am numit „meditația transcendentă”, față de cea transcendentală, de sorginte orientală. Ele au multe particularități structural-pentadice comune, dar diferă prin punctul de plecare și prin finalitate.

Pregătirea isihastului creștin se face pe Calea Adevărului Evanghelic și este o speculativare a Căii Divine a Adevărului. Creștinul, prin Botez, are o parte din Duhul Adevărului, are legătura (*religo, religare*) cu Divinitatea transcendentă, pe care n-o posedă necreștinul și nici n-o urmărește. Sihastrul are nevoie de o călăuză pe Calea Adevărului, pentru a nu fi amăgit de „duhul rătăcirii” (*to pneuma tes planes*). Să nu uităm că până și Mântuitorul a fost ispitit de duhul lui anticrist (*to pneuma tou antichristou*).

Este mai greu de observat caracterul speculativ reproductiv al Căii Divine în realizarea hesychiei ortodoxe, căci numai celor aleși (sfinților) le este hărăzită această stare de har, care trece, ce-i drept, și prin 2) claustrare, 3) relaxare și 4) concentrare, spre 5) revelația extatică, dar reproduce (speculativează) și Viața lui Iisus Hristos, urmându-i învățăturile, având puteri tămăduitoare pentru alinarea suferințelor și pentru înfăptuirea minunilor, și fiind adesea martirizați prin suferințe și chiar prin răstignire, pe care unii le trăiesc prin stigmatizarea suferințelor lui Hristos.

Acesta este adevărul speculativ al creștinului autentic, este o speculativare a Căii Divine, a Adevărului și a Vieții lui Iisus Hristos.

În fond, orice sistem categorial filosofic, regresiv sau progresiv, adică mergând pe calea cunoașterii spre ceea ce este dincolo de aceasta, adică spre supercategoriile Subsistenței, spre osatura Lumii, sau pornind de la aceasta spre ceea ce există și, mai departe, spre ceea ce va fi după ceea ce există, nu face altceva decât să urmeze calea adevărului speculativ, care nu mai este un enunț comparabil cu altceva, ci speculativarea marelui autoproces al Subsistenței, care înseamnă Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul.

4. ASPECTE LOGICE

Caracterul autologic al supercategoriilor Subsistenței sugerează o raportare la sine a lor care amintește de principiul identității din logica rațiunii (rațiunea de a fi sau rațiunea esenței, a substanței secunde, *logos tes ousias*, cum îi zicea Aristotel). Deosebirea rezidă în aceea că raportarea nu se face numai la sine, ci fiecare supercategorie se raportează și la celelalte patru și la Subsistență. Este o *autoraportare pentadică*, necorespunzătoare *identității raționale*.

În virtutea identității raționale au fost combătute, începând cu *Esența Creștinismului* a lui Feuerbach, toate supercategoriile Transcendenței Divine și, respectiv, ale Supersistenței care sunt și *nu sunt* ele însele, mai precis nu sunt *numai* ele însele. În Creștinism identitatea presupune o *diferențiere triadică* (Tatăl, Fiul și Sfântul Duh). Există însă și diferențieri binare, tetradice și pentadice. Supercategoriile Subsistenței sunt identice cu ele însele și diferențiate pentadic. Adică Unul este Unul și se exprimă pe sine, dar este și Totul, Infinitul, Eternitatea, Absolutul și Subsistența ca atare, pe care le și exprimă implicit și, adesea, chiar explicit, pe unele sau pe toate.

De altfel, sintagma „esența Creștinismului” conține deja germenele interpretării greșite a Speculativului subsistent prin intermediul rațiunii existențiale și al identificării Supersistenței cu esența. Dacă ar fi expresia unei esențe, supercategoria ar trebui să fie identică cu sine și numai cu sine. Nefiind astfel, supercategoria trebuie respinsă, dar aceasta *numai* după criteriile rațiunii. Este interesant faptul că Feuerbach era hegelian și cunoștea logica dialectico-speculativă, chiar triadică a lui Hegel, dar combate Creștinismul tocmai pentru acceptarea identității cu diferențiere triadică. Și mai ciudată, ca să nu zicem altfel, este bucuria cu care a fost primită critica lui Feuerbach de către Karl Marx, adeptul cel mai înfocat al dialecticii, pe care o aplică oriunde, dar n-o mai consideră valabilă în domeniul religiei!

Principiul noncontradicției și principiul terțului exclus au valabilitate judicativ-propozițională și, ca atare, n-au aplicații, nici măcar analoge, în domeniul Subsistenței, căci supercategoriile nu au raporturi predicative. Aplicându-le însă *predicația inversă*, care produce enunțuri contradictorii și între specie și gen, care exprimă esențe (în loc de „specia este gen”, adică „omul este muritor”, zicem „muritorul este om și non-om”, respectiv, „genul este specie și non-specie”), obținem și la nivel supercategorial enunțuri contradictorii, să zicem: „Iisus Hristos este muritor” și „Iisus Hristos este nemuritor”, ceea ce încalcă principiul noncontradicției, și, din perspectiva legii terțului exclus, ar trebui să optăm pentru una sau pentru alta din cele două propoziții contradictorii, ceea ce nu se petrece în textele neotestamentare, dar este presupus ca un criteriu greșit pe care l-au și aplicat necredincioșii: „Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, atunci coboară-te de pe cruce!”. Necoborându-se de pe cruce, au conchis că nu este Fiul lui Dumnezeu. $((p \rightarrow q) \& \sim q) \rightarrow \sim p$, în care sunt valabile $\sim (p \& \sim p)$ și $(p \vee \sim p)$.

Din perspectiva intelectului și a rațiunii, Divinitatea (à la Feuerbach) ar exprima esența înstrăinată și hipostaziată a omului, care n-ar mai fi identică cu sine, ar determina enunțuri contradictorii și raționamente sofistice. Numai că Divinitatea nu exprimă o esență a ceva diferit de sine, ci, ca Supersistență, este o supercategorie autologică, adică se exprimă pe sine și exprimă totodată supercategoriile Subsistenței. Adică Ea nici nu este, nici nu există, ci subsistă; exprimă Unul, Totul, Infinitul, Eternitatea și Absolutul.

Această caracteristică a Subsistenței, explicită în cazul Supersistenței divine, a fost cunoscută de mult și enunțată, chiar de la Plotin citire, sub forma *teologiei apofatice* (negative). Lui Dumnezeu (considerat inefabil) nu i se potrivește niciun atribut (predicat), ceea ce s-ar exprima, din perspectiva logicii obișnuite a rațiunii, printr-o serie nelimitată

de negații („Dumnezeu nu este nici..., nici..., nici...”). Negațiile acestea, chiar dacă ar fi considerate, à la Spinoza, determinații, n-ar conduce la nimic pozitiv. Din perspectivă neoplatonică și creștină, Divinitatea este transcendentă, adică dincolo (*epekeina*) de orice ființă, exprimabilă propozițional prin „este” (*esti*).

Din perspectiva filosofiei pentadice nu este vorba însă numai de Ființă (F), ci mai ales de Existență (E), dar și de Realitate (R) și de Existența Reală (E_R), Transcendența (T) fiind dincolo de toate acestea.

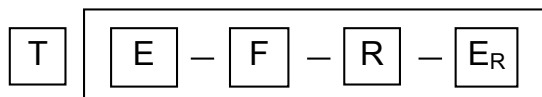

Fig. 7

Transcendența nu are nici Existență, nici Ființă, nici Realitate, nici Existență Reală, cazul teologiei apofatice mărginindu-se la negarea Ființei prin „nu este”. Mai potrivit pentru Fig. 7 ar fi accepția de „afăiretic” (de la *aphairesis* = abstracție) în loc de apofatic. Adică Transcendența se obține făcând abstracție de celelalte categorii filosofice sau genuri supreme, cu toate că metoda apofatică le poate exclude și pe acestea (diferite de Ființă) prin utilizarea negației propoziționale; „Transcendența *nu este* reală”, de exemplu. Dar poate să conducă și la situații aporetice, de exemplu: „Transcendența nu este transcendentă” sau „Transcendența nu este *nici măcar* transcendentă”, adică „nu este nimic”, ceea ce poate fi evitat prin metoda afăiretică. Transcendența înseamnă ceva *diferit* de toate celelalte. Metodă prin care se evită enunțurile șocante de genul: „Dumnezeu nu există”, pentru respingerea cărora s-au făcut celebrele „demonstrații ale existenței lui Dumnezeu”. Argumentele ontologice, bazate pe intelect și rațiune, au adesea forma logică a demonstrațiilor indirecte sau prin absurd, în care se face uz de principiul noncontradicției și al terțului exclus. Dacă nu se acceptă p , atunci $\sim p$, în concordanță cu principiul terțului exclus ($p \vee \sim p$), dar $\sim p \rightarrow (q \& \sim q)$, adică încălcarea principiului noncontradicției, deci p . *Dumnezeu* însă subsistă și nu necesită demonstrații nici de Existență, nici de Ființă, nici de Realitate, și cu atât mai puțin de Existență Reală, adică făcută de către noi, cei pe care ne-a făcut.

În fine, din perspectiva rațiunii, se pune problema *principiului rațiunii suficiente*, adică a justificării enunțurilor (predicative). Supercategoriile nefiind însă noțiuni, cum s-a mai spus, nu acceptă definiții, căci nu au genuri superioare, dar acceptă, tot din perspectiva rațiunii, la nivelul analog principiului identității, diferențe (în cazul nostru pentadice), dar acestea nu pot fi enunțate, din perspectiva gândirii speculative, despre o supercategorie, ca despre un subsistent (*hos kat'hypokeimenou*, cum zicea Aristotel). Adică Unul (U), să zicem, diferit de Totul (T_o), de Infinitul (I_f), de Eternitatea (E_t) și de Absolutul (A_b), nu se raportează predicativ la acestea, de exemplu prin negații („Unul nu este Totul”), căci acestea ar fi false.

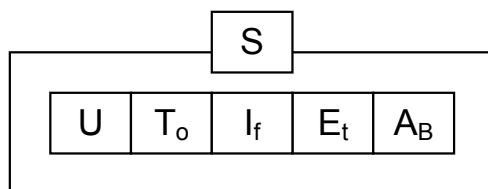

Fig. 8

Aceasta pentru faptul că ar trebui să li se alătore și afirmațiile corespunzătoare: „U nu este T_o ” și „U este T_o ”, ceea ce ar încălca principiul noncontradicției.

Neexistând enunțuri predicative, nu apare nici problema vreunei rațiuni suficiente a acestora. Mai general însă, rațiunea suficientă în accepția de *temei* ar putea să apară la nivelul fiecărei supercategorii în parte. Este însă evident că supercategoriile, care sunt autologice, depind numai de ele însele. S-ar putea spune că sunt propriul lor *temei*, dacă n-ar interveni și faptul că se întemeiază și unele pe celelalte, căci fiecare, exprimându-se pe sine, exprimă și restul supercategoriilor, și Subsistența ca atare.

S-ar putea invoca aici așa-numitele „principii ale logicii dialectice”, despre care tratase la noi Academicianul Athanase Joja, principiul identității concrete; principiul predicăției complexe contradictorii și principiul terțului supervenient. Ultimele două se referă în mod exclusiv la enunțuri predicative, iar principiul predicăției complexe contradictorii se referă la situații analoge predicăției inverse, amintite anterior („Spațiul este continuu și discontinuu”). Ceea ce înseamnă că nu sunt aplicabile în domeniul supercategoriilor.

Principiul identității concrete are o evidentă semnificație ontologică, chiar prin referința repetată la Heraclit (unul care se diferențiază de sine, *hen diapheromenon heauto*), care avea o concepție contrară eleaților despre Unul supercategorial. Orice se diferențiază de sine în măsura în care există, adică ține de Existență, dar supercategoriile sunt ale Subsistenței, care este, neoplatonic vorbind, în afara (*epekeina*) Existenței. Cu toate acestea, formularea identității concrete ca „unitate a identității și diferenței” pare ispititoare, dar tocmai concretitudinea ei, adică referința la cele 5 supercategorii ale Subsistenței ar necesita o formulare de genul „unitate a identității și a diferențierii *pentadice*” a fiecărei supercategorii. Dar aici este supărător și termenul de „unitate”, cu referință existențial-antitetice (respectiv „dialectică”, în terminologie hegeliană și marxistă), dar nu speculativă, autoreproductivă.

În genere, se poate considera, din perspectiva filosofiei pentadice, că nu este necesară postularea vreunei legi (principiu logic) speciale în analogie cu cele obișnuite în logica rațiunii sau în logica dialectică, ceea ce nu înseamnă că încercările de a le transpune analogic în domeniul Subsistenței n-ar fi instructive tocmai pentru evidențierea specificului acesteia față de domeniul Existenței și, respectiv, al Ființei. Ceea ce nu ne împiedică să formulăm însă un fel de *reguli caracteristice ale supercategoriilor* cu rezonanță *logică*, cum ar fi: regula raportării autologice a fiecărei supercategorii, adică a exprimării de sine; regula identității cu sine, dar și a identității simultane (prin „diferențiere”, în terminologia existențială) cu celelalte supercategorii și cu Subsistența ca atare („diferențiere” pentadică); regula „autoîntemeierii” prin sine și totodată prin celelalte supercategorii („autoîntemeiere” pentadică).

Din perspectiva *adevărului speculativ*, *drumul* (calea) fiecărei supercategorii este de la una la celelalte spre Subsistența ca atare, care, hegelian vorbind, este *capătul de drum cu drum cu tot*. S-ar putea considera că simpla raportare a uneia dintre cele 5 supercategorii la celelalte ar fi un exercițiu fără nicio relevanță logico-filosofică și s-ar reduce la un calcul destul de simplu. Să zicem că se pornește de la Unul (U), în ordinea enumerată de obicei, ca în Fig. 8, obținându-se o schemă reprezentabilă prin:

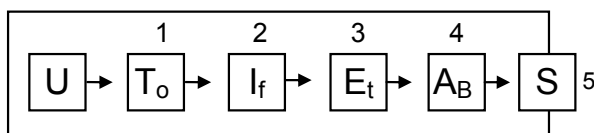

Fig. 9

În mod asemănător, pornind tot de la Unul (U) și ajungând tot la Subsistență (S), se pot obține încă 24 de scheme ($6 \times 4 = 24$); același lucru, pornind de la una dintre celelalte supercategorii; în total 100 (25×4) de scheme diferite, care conduc toate la Subsistență (S)5.

În ciuda rigidității acestor scheme și a raportărilor nepredicative, cu aparența unor simple alăturări de cuvinte: *Unum, Totum, Infinitum...*, marii filosofi de formula unu, creatori de sisteme categorial-filosofice, n-au făcut altceva decât să le rânduiască pe fiecare la locul potrivit: cum a făcut-o Parmenides, pornind de la Unul și Totul, fără să uite Infinitul și Eternitatea; sau Platon, care îi adaugă Binele, dar transpune Infinitul, Eternitatea și Absolutul pe tărâmul Ideilor; sau Aristotel, care împănază cu ele „scara tâlcuitoare”, cum îi zicea Cantemir, a *Metafizicii* ș.a.m.d.

Din perspectiva *logicii speculative*, după enumerarea supercategoriilor, cu toate problemele referitoare la selecționarea lor din întreaga istorie a filosofiei, cu excluderea celor nepotrivite (binele, gândirea, numită adesea „intelect”, sufletul, adevărul ș.a.), rămâne problema *raporturilor supercategoriale* (corespunzătoare *raporturilor intercategoriale* din logica speculativă) și apoi problema grupărilor supercategoriale (corespunzătoare *schemelor dialectico-speculative* din logica speculativă). Corespondența ar fi următoarea:

– categorii	– supercategorii
– raporturi intercategoriale	– raporturi supercategoriale
– scheme dialectico-speculative	– grupări supercategoriale

Raporturile supercategoriale presupun, pornind de la două dintre ele, toate implicațiile care decurg din acceptarea acestora pentru restul supercategoriilor. Ce înseamnă, de exemplu, Unul și Totul pentru Infinit, pentru Eternitate și pentru Absolut; ce înseamnă Unul și Infinitul pentru celelalte; Unul și Eternitatea ș.a.m.d.

Trebuie menționat faptul că în cazul cuplurilor contează și ordinea lor: raporturile de recesiune, în accepția lui Mircea Florian, aspectele raporturilor reciproce sau de contrarietate unilaterală, în accepția lui Noica.

Epuizarea raporturilor supercategoriale, cu sau fără referințe istorice, este o activitate logică speculativă care poate să conducă la o mulțime de rezultate, cum a și făcut-o în petrecerea timpului.

O parte dintre raporturile intercategoriale au condus, datorită implicațiilor dialectico-speculative majore, la formarea unor grupări binare supercategoriale, devenite tradiționale: Unul-Totul; Infinitul-Eternitatea; Unul-Absolutul; Infinitul-Absolutul; Eternitatea-Infinitul. O parte dintre ele au fost deja amintite: Unul-Totul (*Unomnia*), Totul-Unul (*Alleinheit*). Se pot forma însă și grupări *triadice* în diferite formațiuni: Unul-Totul-Infinitul (Totul-Unul-Infinitul; Infinitul-Unul-Totul; Infinitul-Totul-Unul); *tetradice*: Unul-Totul-Infinitul-Eternitatea, grupate și câte două: Unul-Totul, Infinitul-Eternitatea, care pot fi și inversate ș.a.m.d.; și, firește, *pentadice*.

Raporturile și grupările supercategoriale, făcând aici abstracție de unele variante, mai mult sau mai puțin sistematice, de absolutizare a unei singure supercategorii (Infinitul, *apeiron*, la Anaximandru; Unul la Plotin; Absolutul la Schelling), pregătesc treptat, în istoria filosofiei, am putea să zicem, defrișează terenul și pavează drumul, calea care duce către Subsistență, adică prefigurează adevărul speculativ al supercategoriilor autologice, trecerea de la una la alta și identificarea, ca rezultat, a drumului parcurs.

Observația cea mai importantă rezidă în faptul că strădaniile pe drumul adevărului speculativ supercategorial întâmpină numeroase greutăți. Este vorba, *metodologic*, de

aplicațiile involuntare la nivel speculativ ale mijloacelor logice, raționale și intelective, după cum au fost și teoriile lor dominante sau nu în anumite perioade. Unele impedimente metodologice se mențin până în zilele noastre. Mai ales lipsa unei logici speculative, respectiv dialectico-speculative, și absolutizarea celorlalte (*pars pro toto*) a condus, în cele din urmă, la renunțarea aproape totală la studiul supercategoriilor.

Cele mai obișnuite *sofisme metodologice* la nivelul supercategoriilor rezidă în decăderea sau „degradarea” acestora, cum îi zicea Noica, *de la supercategorii la categorii*: de la Unul la unu, platonice și aristotelice, de la Unul la unu și multiplu; de la Totul la totalitate (totalități); de la Infinitul la infinit, de la Eternitatea la etern, și de la Absolutul la absolut. Consecința imediată o constituie *predicația* simplă (... este unu; ... este infinit; etc.) sau complexă contradictorie (... este unu și multiplu; ... este finit și infinit etc.), prin care se face transpunerea prin „degradare” a supercategoriilor nepredicabile din domeniul Subsistenței în domeniul Existenței, cu sau fără obținerea contradicțiilor, antinomiilor, paradoxelor etc.

Antinomia kantiană: Lumea este finită și lumea este infinită, reprezintă decăderea Infinitului la finit și infinit (*endlich-unendlich*) și aplicarea predicativă a ultimelor la domeniul Existenței (*die Welt*). Kant era îngrijorat de apariția contradicției (încălcarea principiului noncontradicției), căci se baza pe logica rațiunii și ar fi vrut să opteze pentru teză sau pentru antiteză, altă posibilitate fiind exclusă (principiul terțului exclus), dar Hegel era bucuros de obținerea contradicției, căci se baza pe principiul predicăției complexe contradictorii, din logica dialectică. Ambele perspective sunt însă predicative și presupun o „degradare” a Infinitului, decăderea din Subsistență în Existență.

Ce-i drept, constatarea opozițiilor (*coincidentia oppositorum*), între obiecte, fenomene, forțe, în domeniul existențial; al contradicțiilor, în domeniul predicativ, sau al contrarietăților în domeniul categorial, poate să fie un semn de recunoaștere, cum s-a menționat deja, al Subsistenței în multiplele sale ipostaze: supersistente, transcendente, transcendentale, proto- și epististente, abordate cu mijloacele necorespunzătoare ale intelectului sau ale rațiunii, ca și ale intelectului rațional sau ale rațiunii speculative, ca forme hibride ale facultăților gândirii, dar nu ale speculațiunii ca atare.

Tot de sorginte kantiană, cel puțin ca recunoaștere sau conștientizare a sofismului metodologic, este și *deducția supercategoriilor*, tot de natură intelectual-raftională, dar, după Kant, și raftional-speculativă.

Kant considera că trebuie să existe anumite criterii de selectare, grupare, deducere a categoriilor, ceea ce a fost apreciat și din perspectivă dialectico-speculativă. Categoriile ar trebui clasificate după criteriile de cantitate, calitate, relație și modalitate, utilizate la clasificarea judecăților. Mai ales gruparea categoriilor în triade, astfel încât a treia să fie un fel de sinteză a primelor două, a condus la modalitatea dialectică a deducției prin teze, antiteze și sinteze (dialectică triadică).

Chiar de la eleați se observă tendința de *ierarhizare a supercategoriilor*, cu primatul uneia dintre ele sau al uneia dintre grupările binare, ceea ce poate să conducă la *reducționism supercategorial*. Alteori însă, pe linie deductivă, se pornește de la o supercategorie *spre* alta, *spre* altele sau *spre* toate celelalte.

Greșeala frecventă, nu numai deductivă, dar și enumerativă, în afară de *omisiunea uneia sau unora dintre supercategorii*, constă și în *amestecul acestora cu categoriile obișnuite*, pe care le precedă sau le succede (la Plotin: Unul, gândirea, sufletul; la medievali: ființa, Unul, binele, adevărul; la Schelling: Absolutul, natura, spiritul). Aceasta, făcând abstracție de mecanismul deducției (emanație, transformare, evoluție etc.).

Se mai observă și *omiterea frecventă a Subsistenței* cu care se identifică supercategoriile, *abordarea ei separată* de cele cinci supercategorii sau *prioritară* (*hypokeimenon proton*), și chiar acceptarea ei ca un fel de *gen al supercategoriilor*.

Reducerea grupării pentadice a supercategoriilor la grupări subordonate este o greșeală frecventă datorată absolutizării metodologice a dualității, în sistemele categoriale binare, a triadei sau tetradei în altele, cele mai obișnuite fiind interpretările dialectico-triadice (à la Hegel), de genul: Infinitul, Eternitatea, Absolutul sau Unul, Totul, Infinitul; la prima triadă fiind predominant și sintetic final Absolutul, la a doua fiind predominant și prioritar Unul; denumirea grupărilor fiind „unitatea contrariilor” și, respectiv, „dedublarea Unului”, aplicabile și la categoriile obișnuite, și, în spirit heraclitic, la relațiile antitetice obiectuale.

5. INTERPRETĂRI LINGVISTICE

Restricția lingvistică extremă a necomunicativității supercategoriilor nu este acceptabilă din punct de vedere al filosofiei speculative, cu toată interdicția predicabilității cu și despre supercategorii sau a raționamentelor deductive, imposibil de realizat fără enunțuri predicative. Pentru a fi autologice, supercategoriile trebuie să aibă expresii corespunzătoare. Lingvistic, expresiile lor ar trebui să fie distincte de cele categoriale, ca și de cele noționale. Faptul că acest lucru nu se realizează decât parțial se datorează utilizării lor tradiționale.

Terminația *-tas*, *-tate*, *-heit*, care se potrivește și categoriilor (cali-tate, canti-tate), plus articolul hotărât (Eterni-tate-a, de exemplu, față de *Aeterni-tas*), are o anumită notă specifică, dar nu într-un tot distinctă de vorbirea curentă (cal, cabali-tate; om, umani-tate). În plus, Unul supercategorial este cu totul diferit de uni-tate, cu toate că Infinitul ar putea fi înlocuit cu infini-tatea, dacă n-ar exista infinitățile. Absolutul și absoluti-tatea sunt cazuri asemănătoare.

Se poate considera că expresiile supercategoriilor, cu articol hotărât (cu excepția latinei), tind spre exprimări, mai mult sau mai puțin categoriale, care să nu permită, cel puțin frecvent, pluralizarea: Unul, fără „unuri”, Eternitatea, fără eternități; Infinitul, fără infinituri; Totul, fără toturi; Absolutul, fără absoluturi.

Forma singular articulată a și permis de altfel utilizarea numelor proprii, de exemplu pentru Supersistența Divină.

Gândirea speculativă nu înseamnă nici înțelegere și nici raționare, ci reproducere, oglindire (de la *speculum*, *catoptron*), iar limbajul ei ar trebui să aibă și el ceva din această dedublare, dar nefiind o dedublare a ceva diferit de sine și, fiind vocal, sonor, ar trebui să fie un fel de *ecou* (*echo*, și în greacă și în latină; Echo se numea nimfa care l-a iubit pe Narcis, ceea ce înseamnă că și vechii greci făceau legătura dintre reproducerea sonoră și cea vizuală, dintre ecou și oglindă). Dacă oglinda este expresia vizuală a speculațiunii, ecoul este expresia ei auditivă, autologică, de spunere de sine. Există oare și alte tipuri de speculativare, olfactive, de exemplu, gustative sau tactile?

Înainte de a ne referi la acestea, trebuie spus că tocmai expresia lingvistică a speculativului, în care suntem nevoiți să ne exprimăm pe această cale, în legătură cu supercategoriile, necesită cele mai multe explicații. Și n-ar strica, firește, să ne reamintim de dialogul lui Platon *Kratylos*.

Cuvintele, în *logica intelectului*, sunt niște semne sonore, asemănătoare cu cele scrise (în limbile flexionare cu scriere fonetică). Ele au *semnificație* convențională, dovadă că se spun diferit în fiecare limbă: *anthropos*, om, *Mensch*. Dacă nu știi la ce se referă, nu le

înțelegi. În plus, ele au sens numai în legătură (în relație) cu alte cuvinte. În logica modernă pot fi înlocuite cu semne mai simple. În loc de „*anthropos*” poți să scrii „*a*” sau „*^*”.

În *logica rațiunii*, cuvintele exprimă *esența* obiectelor, lucrurilor, fenomenelor, rațiunea lor de a fi (*logos tes ousias*). Ele nu mai sunt convenționale și nu pot fi înlocuite cu orice alt semn, și cu atât mai puțin cu orice alt cuvânt dintr-o anumită limbă. Dacă îi spunem *anthropos* ființei raționale, atunci nu-i mai putem spune *hypos*. Iar dacă scriem în loc de *anthropos* „*a*”, atunci propoziția „*a est zoon logikon*” este adevărată numai dacă „*a*” este *anthropos*, ceea ce nu înseamnă totuși că *anthropos* ar avea mai multă legătură cu ființa rațională decât are „om” sau *Mensch*.

Platon deschide însă și perspectiva *interpretării speculative a cuvintelor*. Nu cumva *oglindesc* ele în felul lor lucrurile la care se referă? Și, sonore fiind, ne gândim la ecou. Dar simplele ecouri, onomatopeele, exprimă obiecte, viețuitoare, fenomene care scot sunete și sunt numite prin imitarea lor (gen „cucu”). Cuvintele „cuci” sunt alcătuite din sunete, foneme, care apar și în alte cuvinte și le fac potrivite, mai mult sau mai puțin, cu obiecte diferite de primele. Cuvintele „cuci” sunt imitații sonore care ar putea fi înțelese și de către vorbitori de limbi diferite, dar alte cuvinte nu, cu toate că și acestea imită ceva, ne amintesc de ceva. Căci și amintirea este o imitație, nu numai vizuală, ci și noetică a ceva cu care se aseamănă, direct sau indirect, prin *evocare*. În cuvinte, zicea Noica, ne putem aminti și de lucruri pe care nu le-am uitat, pe care nu le-am văzut noi, căci cuvintele cuprind în sine uneori propria lor istorie, amintind (etimologic) de originea lor și de toate sau o parte dintre înțelesurile pe care le-au avut cândva pentru alte persoane. Altfel spus, cuvintele se pot exprima pe ele însele (sunt uneori autologice), fără să se mai refere la altceva în afară de propriul lor înțeles. De genul acesta ar trebui să fie și expresiile lingvistice ale supercategoriilor. Și ele, cel puțin în limba română, chiar sunt de genul acesta, căci luate separat, cu etimologiile lor și cu înțelesurile secundare, derivate, învecinate etc., pe parcursul întregii lor istorii milenare filosofico-științifice și artistice, au o încărcătură considerabilă și, cum s-a constatat deja, necesită o permanentă debarasare de numeroase aspecte necorespunzătoare. Dar cuvintele acestea, ca și cele invocate de Platon, sunt mai mult sau mai puțin potrivite, iar în unele cazuri, cum ar fi cele ale Supersistenței Divine, datorită imperfecțiunii lor (în cazul teologiei apofatice) sau, dimpotrivă, datorită puterii lor evocatoare superspeculative (primejdioasă în cazul diferitelor tabu-uri) sunt evitate sau chiar interzise.

În *Evanghelia după Ioan*, Cuvântul ca atare, și nu un anumit cuvânt, *Logos*-ul, *Rostirea*, cu înțelesurile sale multiple de Început, Principiu, Ordine, este chiar Divinitatea (*Theos en ho Logos*), căreia nu i se mai potrivește vreun cuvânt determinat, vreun nume. Dar și cuvântul revelat în *Sfânta Scriptură* are aceeași putere pentru cine poate să-l înțeleagă. Cuvântul scris, ca mărturisire a Evanghelistului, are efecte terapeutice, ca și inițialele unor Cuvinte referitoare la entitățile sacre (Cristograma *Chi-Rho*, de exemplu).

Există însă *simboluri* ale Divinității, prin care aceasta se face vădită, dar și *simboluri speculative*, prin care o reproducem noi: vizuale, auditive, olfactive, gustative și tactile.

Cele mai importante sunt *simbolurile vizuale*, prezente în majoritatea religiilor.

1) *Pictogramele* sunt desene simplificate prin care se încearcă reproducerea, speculativarea vizuală a divinităților (în trecutul îndepărtat, zoomorfe sau zooantropice). Execuția exemplară a reproducerilor (cele rupestre păstrându-se mai bine) a fost considerată mult timp o enigmă (negăsindu-se reproduceri rudimentare din care să fi evoluat). Abia în zilele noastre se poate dovedi (nu pe orice persoană) că nu măiestria pictografului contează, ci puterea speculativă, catoptronică de vizualizare a unui original mental. Și, mai mult, că vizualizarea se face ea însăși, simplificată, fantomatică, având adesea conturul

pierdut. Pictograful nu avea în față un model, un obiect, pe care să-l reproducă. Copia și originalul erau identice, acolo, pe stânca peșterii, cum este și astăzi pe pânza pictorului autentic. Pictura e *una cosa mentale*, cum zicea și Leonardo da Vinci. Imaginea imaginii este înrudită cu gândirea gândirii, cu speculațiunea autentică și, respectiv, cu exprimarea de sine a supercategoriilor autologice, cea mai importantă pentru omul primitiv, ca și pentru cel actual, fiind Supersistența Divină.

2) *Hieroglifele*, cum le arată și denumirea, nu mai erau reproduceri ale divinităților, ci transcrieri (inițial scrijelate) ale numelor acestora, cuvântul-nume având aceeași putere sugestivă ca și divinitatea, dar nefiind pronunțabil de către oricine și oricând. Hieroglifele originare erau *ideograme*, adică reproduceau ideea, gândul speculativ al cuvântului, și nu sunetele din care era compus. Ele, dacă le cunoaștem intenționalitatea reproductivă, sunt valabile în orice limbă. Cum se întâmplă și cu *Scrierea hieroglifică* chinezească, pe care o poate citi oricine în limba lui dacă cunoaște înțelesul heroglifelor.

Caracterul enigmatic al scrierii, mai ales la începuturile sale, se datorează tot puterii sale speculative, dar, de data aceasta, și ciudățeniei că ceva vizibil (grafic) poate să reproducă ceva sonor. Procedul a fost considerat tot de natură divină, uneori personificată (*Cadmos*).

3) *Runele* erau un fel de combinații între pictograme și hieroglife. Înțelesul lor era secret și misterios, căci numai șamanii inițiați îl cunoșteau. Ele erau inițial scrijelate în lemn și piatră (pe porți, pe case, pe provele navelor, pe stânci), având și semnificație totemică la populațiile nordice.

Deși aveau caracter pictografic, runele nu mai reproduceau ceva determinat zoomorf, antropomorf sau zooantropic, ceea ce dovedește că nici divinitățile sau forțele personificate nu mai erau astfel imaginate. Având în vedere credințele nordicilor într-o mulțime de spirite malefice, runele scrijelate sau pictate aveau și menirea de a le îndepărta.

4) *Icoanele* nu sunt reproducerile picturale ale divinităților, ci ale imaginilor acestora și ale situațiilor imaginate. Ele erau de asemenea scrijelate sau pictate, pe ziduri, vase, stindarde, scuturi, coifuri etc. Ca simboluri speculative, ele concentrează atenția celui care se roagă sau meditează la divinitatea a cărei imagine o reproduce. Legătura simbolică (*symbolon* = *syn+bollo* „a pune împreună”, „a împreuna”, „a reuni”) dintre icoană (*eikon*, de la *eiko* = „a fi asemănător”, „a semăna”) și divinitate conduce uneori la identificarea incorectă a acestora, chiar dacă unele icoane sunt făcătoare de minuni.

5) *Idolii* sunt reproduceri statuare, uneori monumentale, care, în mai mare măsură decât icoanele, au fost identificate cu divinitățile (*eidolon* = întruchipare), *idolatria* fiind considerată „închinare la idol”, spre deosebire de închinarea la divinitatea diferită de întruchiparea unei imagini a acesteia, a unei posturi, a unei situații imaginare a Divinității, ceea ce știau și grecii antici în legătură cu *diferitele* sculpturi ale zeilor. Cu toate acestea, templele grecești erau „adăposturi” ale unor statui (idoli), dar nu lor li se aduceau jertfe, ci zeilor pe care îi întruchipau. Idolul într-un spațiu sacru (Templul) simboliza uneori chiar *prezența* zeului întruchipat, alteleori, chiar dacă nu era identificat cu zeul, idolul (sau reprezentarea lui pe steaguri, scuturi, eșarfe) era purtat în războaie.

Datorită caracterului lor speculativ, catoptronic, reproductiv, expresiile (de la *expressio*, *ex+presso*, „a presa în afară”, „a scoate în evidență”) vizuale tind spre identificarea lor cu ceea ce reproduc și, chiar dacă majoritatea lor sunt simboluri speculative ale Supersistenței Divine, sugerează și caracterul autologic al supercategoriilor, „degradate” totuși la simple attribute ale Divinităților reproduse.

Identificarea expresiilor vizuale ale Divinităților cu ele însele poate fi transpusă analogic și la identificarea de tip nominalist a supercategoriilor cu denumirile acestora. Identificarea lui Unul, de exemplu, cu expresia lui lingvistică, „unul”, ceea ce ar însemna

că Unul = „unul”, adică este un simplu cuvânt (*flatus vocis*). Caracterul autologic al supercategoriilor, care nu sunt simple cuvinte și nici categorii (*kata tinos legetai*), rezidă însă, mai ales, în faptul că se exprimă pe ele însele, dar le exprimă și, cel puțin în contextul nostru, pe celelalte cinci, cu Subsistența cu tot, adică sunt pentadice. Tot așa cum Divinitatea creștină, de exemplu, este triadică.

Exprimările auditive ale Divinității prin Cuvântul vorbit (Fone, Vox) sunt și ele multiple. La iudeo-creștini se vorbește chiar despre „Glasul lui Dumnezeu” (*Phone tou Theou, Vox Dei*), despre Glasul mare (*Phone megale*) pe care nu oricine e demn să-l audă. Glasul prin care Dumnezeu a făcut Lumea și Pământul, a grăit prin prooroci (*vox clamantis in deserto*) și prin Glasul Fiului Său (*Vox Filii Dei*), dar și despre glasul numelui Său din rugăciuni: „Doamne Iisuse Hristoase Fiul lui Dumnezeu...”, pe care Dumnezeu poate să-l asculte sau nu, în funcție de cel care îl rostește și de credința acestuia.

Divinitățile au fost întotdeauna evocate prin *chemări* verbale sau prin *sunete simbolice* speculative: muzica „dumnezeiască” a unor instrumente, tamtumul evocator, glasul de trâmbițe, anumite ritmuri de clopote sau bătăi de toacă, unele având și semnificații chemătoare la rugăciune (glasul muezinului), muzica bisericească în genere (vocală, corală, instrumentală), creațiile poetice etc.

Exprimările olfactive ale Divinității au fost și mai sunt esențiale pentru unele culte. Anumite substanțe volatile halucinante, naturale (emanații terestre) sau artificiale (diferite fumuri ale unor substanțe arse, minerale sau vegetale) produceau apariția sau intervenția divinităților. Exprimările delirante ale Pitiei de la Oracolul din Delphi se datorau emanațiilor din falia terestră în care era locuința zeiței Pământului (Gaia), al cărei păzitor era dragonul ucis de Apollon (sau păzitoarea Delphines, o „dragonă”). Delirul șamanilor era produs de fumul substanțelor arse (fumul haoma).

Divinitățile se manifestă adesea prin diferite mirosuri: plăcute, la Divinitățile pozitive, neplăcute, la cele malefice. Moaștele unor sfinți emană miresme parfumate, diavoli, mirosuri pestilențiale.

Exprimările gustative ale Divinității sunt uneori foarte importante pentru aspectul lor simbolic speculativ, reproductiv: pâinea și vinul în cazul împărtășaniei reproduc simbolic trupul și sângele Mântuitorului, evocate ca jertfă pentru iertarea păcatelor la Cina cea de taină. Postul, abținerea parțială sau totală, sunt mijloace frecvente de purificare organică în vederea înlesnirii contactului, a legăturii (de la *religo, religare*) cu Divinitatea. Anumite băuturi (fierături) au efecte halucinogene. Unele divinități erau legate direct de consumarea unor băuturi (Dionisos, Bachus), care produceau și delirul profetic sau inspirația poetică.

Exprimările tactile ale Divinității, realizate prin atingeri reale sau speculativ simbolice, sunt de o mare diversitate. Atingerea unor recipiente ale moaștelor sunt tămăduitoare sau liniștitoare. Sărutul unor obiecte simbolice speculative sau atingerea lor, a Crucii creștine, a odăjdiilor purtate de prelați și preoți, a icoanelor și statuțelor (la creștinii catolici), a obiectelor pe care le-au purtat sfinții. Există și manifestări ale Divinităților sau ale entităților superumane, depistate mai recent, prin radiații cosmice sau telurice (benefice sau malefice), care necesită o aparatură sofisticată (de interceptare a fantomelor, de exemplu), asemănătoare cu frigul sau căldura care se manifestă în cazul unor apariții demonice.

Se știe însă, chiar de la Aristotel citire, că există și un limbaj interior, noetic, al gândurilor, care, de regulă, are și un corespondent exterior (*exologos*), dar alteori este inefabil. Manifestările interioare, sentimentale pot fi contrare celor exprimate. *Credința autentică* este cea nemărturisită, neexprimată, pe care o știe numai Divinitatea. Pe de altă parte însă, și Divinitatea are pentru fiecare credincios o altă reproducere noetică, datorată

tuturor modalităților de exprimare simbolico-speculativă pe care le cunoaște, plus încărcătura sentimentală provocată de acestea. Marii atei, în scrieri și comportări, au fost adesea, în sinea lor, ca și unii păgâni, credincioși destoinici, care s-au și convertit până la urmă, aderând la culte organizate, care nu sunt însă numai cele cinci religii, fundamental pozitive, ci sunt, adesea, principial malefice, criminale, antiomane (sataniste).

Din această cauză, în religiile fundamentale se spunea adesea că aprecierea de către Divinitate, spre deosebire de aprecierile reprezentanților ei, care se pot înșela, luându-se după aparența și după exprimările exterioare, vizibile, auditive etc. ale persoanelor, se face după gândurile și faptele acestora (judecata de apoi la creștini).

Supercategoriile autologice ale Subsistenței nu s-au bucurat în decursul istoriei de multitudinea exprimărilor referitoare la Supersistența Divină, dar, într-un fel sau altul, au fost părtașe la multe dintre acestea, cum s-a spus, în postura lor „decăzută” de atribute ale Divinității, cu excepția Unului, personificat sau nu, „ridicat” la rangul de Supersistență. Ceea ce înseamnă că, în ciuda aparențelor, supercategoriile autologice au o bună acoperire documentară istorică. Se spun pe sine, ca să zicem așa, dar, platonice vorbind, ne spune fiecare câte o întreagă istorie, care ne și afectează, cum s-a văzut, într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de propriile noastre „cunoștințe despre ele sau despre formele lor „degradata”. Nu este de mirare, deci, că mulți au idei preconcepute despre supercategoriile autologice ale Subsistenței.